

MICHIEL DE RUYTER

1607-1676

Wie is op zee de baas?

Figuur 1: Boegbeeld van De Ruyters admiraalsschip *De Zeven Provinciën* Replica – Bataviawerf – Lelystad (foto CvdK)

Tijd van Regenten en Vorsten

Michiel de Ruyter (1607-1676). Wie is op zee de baas? is een les uit de *Tijd van Regenten en Vorsten* bij het canonvenster *Michiel de Ruyter*. In deze les komen aan de orde:

- De strijd die de pas onafhankelijk geworden Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden moest voeren met vooral Engeland over wie de baas was op zee, met name op de Noordzee en in Het Kanaal.
- De rol die Michiel de Ruyter als vlootvoogd samen met anderen in die strijd speelde.

Deze les sluit aan op het kenmerkend aspect van de *Tijd van Regenten en Vorsten* voor het basisonderwijs: *ontstaan van handelskapitalisme en begin van wereldeconomie*.

Zijdelings komt ook het tweede kenmerkend aspect: *burgerlijk bestuur en stedelijke cultuur in Nederland* aan de orde in de vorm van regenten, die moesten beslissen over bouw en onderhoud van de vloot en over de leiding van de vloot.

De les heeft raakvlakken met de les *De Republiek verkent West-Indië* (zie canonvenster *Slavernij*).

Doelstellingen van les

- de leerlingen kunnen aangeven dat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden al snel na de onafhankelijkheid in 1648 met Engeland moest strijden over wie op zee de baas was (Engelse oorlogen);
- de leerlingen kunnen aangeven wie tijdens deze strijd de leiding hadden in de Republiek: eerst raadspensionaris Johan de Witt en later stadhouder Willem III;
- de leerlingen kunnen aangeven welke rol in deze strijd Michiel de Ruyter (en andere zeehelden als Tromp en De With) speelden;
- de leerlingen kunnen aangeven hoe een zeeoorlog in de 17de eeuw gevoerd werd;
- de leerlingen kunnen uitleggen waarom 1672 het Rampjaar genoemd wordt.

Beginsituatie van de les

- de leerlingen kunnen de *Tijd van Regenten en Vorsten* op de tijdbalk plaatsen;
- de leerlingen kunnen met een kaart van Europa en met een kaart van de wereld werken;
- de leerlingen kennen het begrip 'de Republiek';
- de leerlingen zijn bekend met het feit dat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden na tachtig jaar strijd tegen Spanje in 1648 een onafhankelijk land geworden is;
- de leerlingen zijn bekend met het belang van de handel voor de Republiek.

Lesopzet

1 Inleiding

De Republiek na 1648

2 Leskern

Michiel de Ruyter (1607-1676): Wie is op zee de baas?

3 Nagesprek over de leskern

Reacties van leerlingen, plaatsing in de tijd, plaatsing in de ruimte

4 Verwerking

Opdrachten

Nabespreking

Lesopzet

Michiel de Ruyter 1607-1676. Wie is op zee de baas?

1 Inleiding: *De Republiek na 1648*

- Bij de Vrede van Munster in 1648 komt er een einde aan de tachtigjarige strijd met Spanje. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden wordt een zelfstandig, onafhankelijk land.
- Het belangrijkste gewest van de Republiek is Holland. Daar wonen de meeste mensen en daar wordt vooral met de handel het meeste geld verdiend.
- Die handel heeft betrekking op de Oostzee, maar ook op Indië (de Oost) en Amerika (de West).
- De rijkdom door de handel wordt bedreigd door de Engelsen, die van mening zijn dat zij de baas over de zee zijn. De Engelsen blokkeren de doorvaart door het Kanaal en nemen goederen van Nederlandse schepen in beslag. Dit leidt tot drie oorlogen met Engeland: 1652-1654, 1665-1667 en 1672-1674.
- De machtigste man in de Republiek is de raadspensionaris Johan de Witt, die inziet dat de Republiek een sterke vloot nodig heeft om de handelsschepen te beschermen.
- De Franse koning Lodewijk XIV laat het oog op de Republiek vallen. Samen met Engeland, Munster en Keulen valt hij in 1672 - het Rampjaar - de Republiek aan. Die aanval stukt over land bij de Hollandse Waterlinie en bij de stad Groningen. Maar van de zee kant dreigt voortdurend een landing van een Engels-Franse vloot.
- Engeland, Munster en Keulen sluiten in 1674 vrede met de Republiek, Frankrijk echter pas in 1678.

2 Leskern: *Michiel de Ruyter en de Republiek*

Afb. 2 Michiel de Ruyter

Deel 1: 1607-1651: Michiel de Ruyter, een Vlissingse zeeman

Vlissingen, een havenstadje in de 17de eeuw.

- Afb. 3: Afbeelding Vlissingen

Afb. 3 Vlissingen in vogelvlucht in 1669 [detail]– schilderij van Petrus Segars [MUZEEUM]

De mensen leven er van de scheepvaart: handel en visserij. De familie Lampsens behoort tot de handelaars. Zij bouwen aan de haven van Vlissingen een voornaam huis (helemaal rechts op het schilderij).

- Afb. 4 Huis van Lampsens in Vlissingen

Afb. 4 Het Lampsenshuis in Vlissingen in 2011, nu onderdeel van het MUZEEUM [foto CvdK]

De familie bezit heel wat schepen, die over alle wereldzeeën zeilen voor graan, oosterse producten en slaven. De familie heeft ook een scheepswerf in Vlissingen.

In deze plaats wordt in maart 1607 een jongen geboren. Zijn vader sjuwt met biervaten voor de familie Lampsens. De naam van de jongen is eerst Maghiel, maar wordt al gauw Michiel.

Michiel is een drukke jongen, die op zijn tiende jaar van school gestuurd wordt. Zijn meester ziet het niet meer zitten met hem in de klas. Michiel wil naar zee, maar hij krijgt een baan op de scheepswerf: touw draaien. Daarvoor moet hij zes dagen per week aan een groot wiel draaien. Hij levert slecht werk. Op een dag klimt hij op de St. Jacobstoren tot bij de torenhaan om over zee uit te kijken: daar wil hij heen.

- Afb. 5 St. Jacobstoren – Vlissingen

Afb. 5 De toren van de St. Jacobskerk in Vlissingen in 2011 [foto CvdK].

Op 11-jarige leeftijd mag hij als hulpje van de bootsman mee op één van de schepen van Lampsens. En zo begint zijn loopbaan op zee. Daar blijkt dat Michiel wel goed kan leren. Aan boord is men heel tevreden over hem en al snel krijgt hij nieuwe functies. Op één van de reizen wordt het schip, waarop hij vaart, door Spanjaarden overvallen. De bemanning wordt in Spanje gevangen gezet. Michiel en twee makkers weten te ontsnappen en keren grotendeels te voet van Spanje langs de kust van Frankrijk terug naar Vlissingen.

Michiel wordt kort landsoldaat in de Tachtigjarige Oorlog. Hij helpt mee met de verdediging van Bergen op Zoom tegen de Spanjaarden. Toen de stad ontzet was besloot hij weer te gaan varen. Hij strijdt tegen Duinkerker kapers in het Kanaal en tegen Barbarijse zeerovers in de Middellandse Zee. Hij maakt tochten naar Latijns Amerika (de West) en gaat een drietal jaren mee op walvisjacht in het Noordpoolgebied.

In 1643 heeft hij zoveel geld gespaard, dat hij een eigen schip kan kopen, de *Salamander*.

- Afb. 6 De Salamander

Afb. 6 Model van *De Salamander* – MUZEEUM

Hij is nu eigen baas en handelt in West-Indië en Noord-Afrika. Hij ontdekt dat christenmensen door de Arabieren tot slaaf gemaakt worden en hij zet zich in om ze vrij te kopen.

Maar hij wordt moe van de zeereizen. Hij besluit in 1651 voortaan bij zijn vrouw Anna te blijven. Ze kopen een groter huis in Vlissingen, waar ze met hun kinderen gaan wonen. Michiel wil verder als handelaar aan de wal. Maar het zal heel anders lopen ...

- Afb. 7: Huis in Vlissingen.

Afb. 7 Woonhuis van de familie De Ruyter in Vlissingen anno 2011 [foto CvdK].

Deel 2: 1652-1676: Michiel in dienst van de vloot van de Republiek

Boven de deur van De Ruyters huis in Vlissingen staat de naam *de gecroonde Liefde*. Dat is de naam van één van De Ruyters vlaggenschepen. Want

- Afb. 8 De gecroonde Liefde

Afb. 8 *De gecroonde liefde* – de naam op het huis van De Ruyter in Vlissingen [foto CvdK].

Michiel gaat weer naar zee. De strijd over de macht op zee is uitgelopen op een oorlog tussen de Republiek en Engeland. Schepen van de Republiek op weg naar hun thuishaven worden door de Engelsen aangehouden en weggevoerd. Om de vrije vaart van en naar de Republiek te houden moet er opgetreden worden. Voor de vloot van de Republiek wordt een Zeeuwse onderbevelhebber gezocht en het oog valt op De Ruyter. Hij weigert, want hij is de zee immers moe. Maar de Republiek is in oorlog...de Eerste Engelse Oorlog (1652-1654). Uiteindelijk gaat hij akkoord, maar voor één reis. Maar dat zullen er al gauw meer worden.

Michiel heeft succes. Hij weet een grote groep koopvaarders uit de West en de Oost veilig naar de Republiek te begeleiden. En hij staat zijn mannetje in de gevechten met Engelsen. Niet alleen wordt hij bekend in hele Republiek (en bij de Engelsen!), hij maakt zich ook geliefd bij zijn bemanningen door ze eerlijk te behandelen.

De manier van oorlogvoeren veranderde tijdens de oorlogen met Engeland. Als het schip van de vlootvoogd het sein geeft om aan te vallen worden de vijandelijke schepen met de kanonnen beschoten. Vervolgens wordt geprobeerd de schepen te enteren en de strijd op de dekken voort te zetten, man tegen man. Op deze manier een zeeoorlog voeren leidt tot zeer onoverzichtelijke situaties. Een nieuwe tactiek is om in één lijn achter elkaar de vijandelijke schepen te passeren en ze daarbij vanuit de kanonnen de volle laag te geven. Keren en opnieuw ...

Het is aan boord van een oorlogsschip een drukte van belang. Ieder heeft zijn taak. Soldaten liggen op de ra's om te schieten of om vanuit het want handgranaten te gooien. Matrozen staan bij de bakken met water om beginnende branden te blussen. Andere matrozen staan klaar om het schip van de vijand te enteren. Benedendeks zweten de mannen bij de kanonnen. Ze sjouwen met kogels en vuren de kanonnen af. De timmerlui en zeilmakers

proberen zo snel mogelijk lekken en andere gaten in het schip te herstellen. De helpers van de dokter slepen gewonden naar de ziekenboeg, waar deze met een mes kogels uit het vlees snijdt en met een zaag benen en armen amputeert. Dit alles terwijl het geschut buldert, de geweren knetteren, losgeslagen zeilen klapperen, vlammen loeien en gewonden om hulp roepen. En dat alles gehuld in enorme rookwolken. En aan het eind van de strijd wordt de balans opgemaakt: zoveel schepen verloren gegaan, zoveel manschappen dood of vermist, zoveel gewonden...

Hier past de schooltv-beeldbankclip met de zeeman, die vertelt:
www.entoen.nu.

- Afb. 9 Zeegevecht

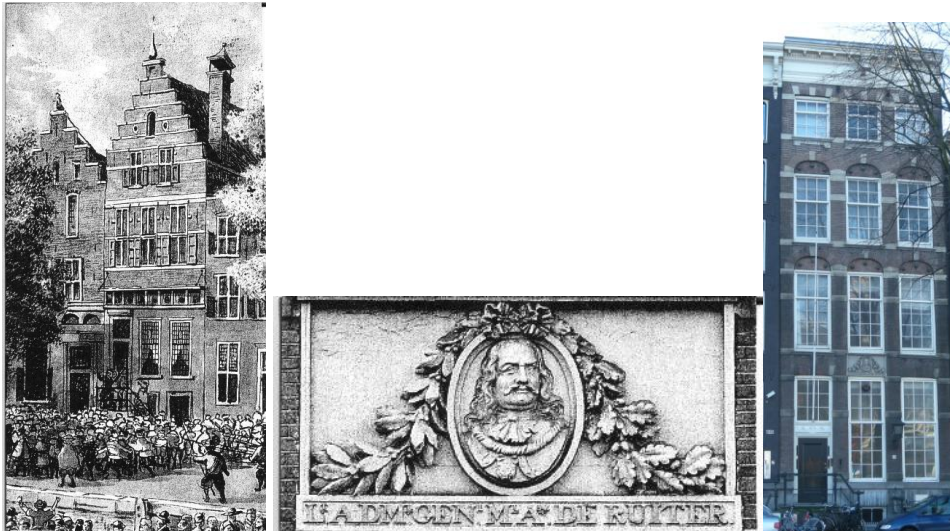

Afb. 9 De zeeoorlog

In 1653 sneuvelt de door Michiel bewonderde opperbevelhebber Maerten Harpertszoon Tromp. Hij loopt naast de kist als Tromp begraven wordt in de Oude Kerk in Delft.

Voortdurend krijgt Michiel nieuwe opdrachten om de Nederlandse handelsroutes veilig te stellen: in het Oostzeegebied en in de Middellandse Zee. Tussendoor verhuist hij met zijn gezin van Vlissingen naar Amsterdam, waar hij zich vestigt aan de Buitenkant met uitzicht over het IJ (tegenwoordig Prins Hendrikkade). Amsterdam maakt hem bij zijn komst tot ereburger, een bewijs voor de roem die Michiel al verworven heeft in de Republiek.

- Afb. 10 Het huis van de Ruyter in Amsterdam in 1672 en 2011

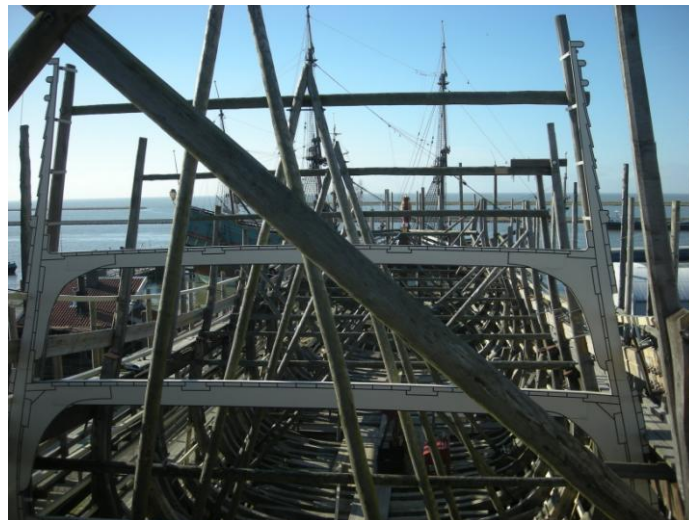

Afb. 10 Het huis van De Ruyter in Amsterdam in 1672 (l) en het huis in 2011 (m en r, foto CvdK)

Vanuit de Middellandse Zee vertrekt Michiel met geheime orders naar Afrika, waar Engelsen de handelsposten van de West-Indische Compagnie veroverd hebben. Hij weet in enkele maanden de Engelsen te verjagen uit de WIC-bezittingen. Na een moeilijke thuisreis – Michiel weet maar net te ontkomen aan de Engelsen – landt hij in Delfzijl. Inmiddels is een nieuwe oorlog met Engeland uitgebroken: de Tweede Engelse Oorlog van 1665-1667.

Michiel wordt nu de opperbevelhebber van de vloot met een gloednieuw admiraalsschip *De Zeven Provinciën*. Dat schip wordt momenteel op de Bataviawerf in Lelystad opnieuw gebouwd.

Afb. 11 Herbouw van *De Zeven Provinciën*

Afb. 11 Herbouw van *De Zeven Provinciën* in Lelystad (2011) [foto CvdK]

Een zeeslag tegen de Engelsen wordt gewonnen, een andere verloren. De strijd in het Kanaal heeft een grimmig karakter en wordt op een bijzondere manier beslist. Als de Engelsen zich in 1667 op de Theems bij Chatham terugtrekken, varen schepen van de vloot van de Republiek de rivier op.

[Hier past het eerste deel van de canonclip voor groep 7-8 – tot en met 2.25 \(over de tocht naar Chatham\).](#)

Ze weten een groot aantal Engelse schepen in brand te steken en nemen twee schepen, waaronder het admiraalsschip de Royal Charles, als buit mee naar de Republiek. In Londen ontstaat grote paniek, er werd gesproken van de grootste schande Engeland ooit overkomen. In de Republiek is de vreugde enorm groot. Al snel volgt dan een nieuwe vrede. Maar die vrede zal maar vijf jaar duren.

In 1672 belandt de Republiek in een nieuwe oorlog. Dit keer niet alleen met de koning van Engeland, maar ook met de koning van Frankrijk en met de Duitse bisschoppen van Munster en Keulen. De overmacht van het Franse leger is enorm en het leger van de Republiek is niet in staat om de Fransen tegen te houden. De bisschop van Munster rukt met zijn leger op tot de stad Groningen. Niet voor niets heet het jaar het Rampjaar. Raadspensionaris Johan de Witt krijgt de schuld en wordt samen met zijn broer vermoord. Prins Willem III neemt als stadhouder van Holland de leiding in de Republiek over. Michiel als vriend van De Witt wordt ook een verdacht persoon. Het volk loopt te hoop voor zijn huis (zie afbeelding 10), maar in feite had Michiel zich onmisbaar gemaakt voor de Republiek. Hij blijft dan ook onder Willem III in dienst. De Franse legers worden tegengehouden door de Hollandse Waterlinie. Groningen houdt stand tegen de aanvallen van Bommen Berend, zoals de Groningers de Munsterse bisschop Bernard van Galen noemen. Het grote gevaar is echter een Engels-Franse vlootlanding op de Hollandse kust. Het is aan Michiel de Ruyter te danken dat dat gevaar afgewend wordt. In drie zeeslagen blijft hij de overwinnaar: Michiel de Ruyter als de redder van het vaderland. Hij heeft voorkomen dat de Engelsen en Fransen landen op de kust van Holland. Over zijn successen wordt destijds een gedicht geschreven:

*Aanschou den heldt, der Staaten rechterhandt
Den redder van 't vervallen vaderlandt
Die in een jaar twee grootte Koningkryken
Tot driemaal , de trotze vlagh deed stryken.*

In 1675 wordt Michiel de Ruyter – inmiddels 68 jaar! – naar de Middellandse Zee gestuurd om de Spaanse vloot te steunen in de strijd tegen de Franse vloot. De Ruyter is zeer slecht te spreken over de schepen, die hij meekrijgt. Maar hij gaat en het zal zijn laatste reis worden. In Napels zorgt hij ervoor dat 26 gevangen gehouden Hongaarse predikanten vrijgelaten worden. Dat verklaart waarom er in Hongarije een standbeeld van De Ruyter staat. In 1676 raakt zijn vloot vlak bij Italië in gevecht met de Franse vloot. Tijdens dat gevecht raakt Michiel ernstig gewond. Na een week overlijdt hij aan zijn verwondingen. In een lodenkist wordt hij naar Amsterdam teruggebracht.

Onder overweldigende publieke belangstelling wordt hij begraven in de Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Hier past de schooltv-beeldbankclip over de zeeman die vertelt -2. Zie ww.entoen.nu.

- Afb. 12 : De graftombe van Michiel de Ruyter in de Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Afb. 12 De Ruyters graftombe in de Nieuwe Kerk in Amsterdam [foto CvdK].

3 Nagesprek over de leskern

Reacties van de leerlingen, plaatsing in de tijd, plaatsing in de ruimte

3.1 Reacties van de leerlingen op het verhaal

O.m. aan de orde

- Reacties op het verhaal
- Wat voor man was Michiel?
- Kun je Michiel een held noemen?

3.2 Plaatsing in de tijd op de klassikale tijdbalk

- In welk tijdvak? *Tijd van Regenten en Vorsten – 1600-1700*

3.3 Plaatsing in de ruimte (kaart van Europa / Wereld)

- Naar welke gebieden reisde Michiel?
- In welke gebieden zaten kapers en zeerovers?
- Waar werden de zeeoorlogen voornamelijk gestreden?

4 Verwerking

Mogelijke opdrachten

- 1 Hoe zagen de schepen er in de 17de eeuw uit?
- 2 A In welke producten werd in de 17de eeuw vooral handel gedreven?
B Waar kwamen die producten vandaan?
- 3 Waar waren kapers / zeerovers actief in de 17de eeuw?
- 4 In 1648 werd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een onafhankelijk land. Gebeurt dat nu nog wel eens dat een gebied een onafhankelijk land wordt?
- 5 Waarom werden er oorlogen gevoerd tussen Engeland en de Republiek (Engelse oorlogen) in de 17de eeuw?
- 6 Hoe werden zeeoorlogen in de 17de eeuw uitgevochten?
- 7 Waarom kon Michiel de Ruyter het goed vinden met Johan de Witt?
- 8 Wat was de betekenis van de tocht naar Chatham in 1667 voor het verloop van de Tweede Engelse Oorlog?
- 9 In februari 2011 kwamen Hongaren een krans leggen bij het graf van De Ruyter in Amsterdam. Waarom deden ze dat?
- 10 Wat was de betekenis van Michiel de Ruyter voor de Republiek in de 17^e eeuw?

Nabespreking

De verwerkingsopdrachten worden nabesproken.

Vervolgens kunnen leerlingen uitgenodigd worden een boek over De Ruyter te lezen – zie de Handleiding voor de leerkracht, rubriek jeugdliteratuur – en over hun leeservaringen en de inhoud op een later moment verslag in de klas uit te brengen.

Handleiding voor de leerkracht

Michiel de Ruyter (1607-1676). Wie is op zee de baas?

Inleiding

Gekozen is voor een les waarin de wisselwerking tussen de geschiedenis van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in de 17de eeuw en de geschiedenis van Michiel de Ruyter centraal staat. De leskern biedt hiervoor de bouwstenen. De inhoud kan – bewerkt voor de eigen klas – verteld worden onder begeleiding van de afbeeldingen, b.v. in een power point via beamer/digibord.

In de leskern zijn drie korte clips opgenomen, die zo mogelijk vertoond kunnen worden via het digibord. Ze zijn alle drie te vinden op www.entoen.nu, bij Michiel de Ruyter.

Hieronder volgt een overzicht van materialen, die gebruikt kunnen worden bij de voorbereiding van de les. Materialen, die voorzien van (*) worden speciaal aanbevolen

1 Jeugdliteratuur

1.1. Informatief

- **Daniëls, W. e.a., *Het Grote Geschiedenisboek*.** Groningen: Scala leuker leren, 2005.

Op blz. 107-109 en blz. 111 staat een korte beschrijving van het leven van zeeheld De Ruyter (tot en met 1672).

- ***De Canon van Nederland. de vijftig vensters voor kinderen. Van Pluk tot Willem van Oranje.*** Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009.(*)

Verdeeld over twee bladzijden een korte beschrijving van Michiel de Ruyter en zijn rol in de republiek der Zeven verenigde Nederlanden in de 17de eeuw: blz. 54-55.

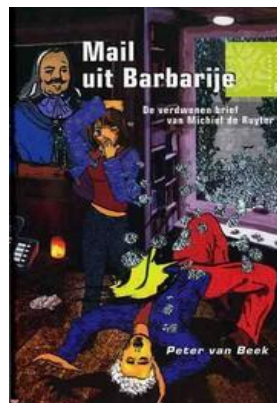
- **Es, G. van, *Verhalen van Nederland*.** Rotterdam/Houten: *NRC Handelsblad/Het Spectrum*, 2008.

Op blz. 159 (Hoofdstuk 11: Rijk land) een heel kort stukje over de Tweede Engelse Oorlog en de Tocht naar Chatham, beschreven alsof Michiel de Ruyter zelf ter plekke was, wat in werkelijkheid niet zo was.

1.2 Verhalend

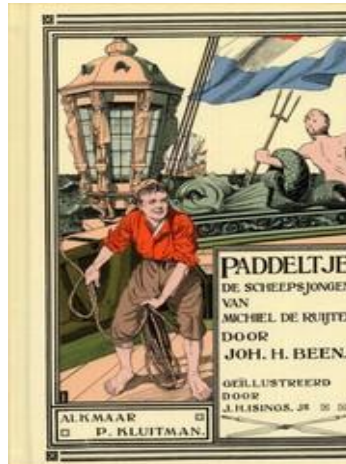
- **Beek, P. van, *Mail uit Barbarije. De verdwenen brief van Michiel de Ruyter*.** Assen: Maretak, 2007:

Anna verdiept zich in de geschiedenis van Michiel de Ruyter. Op de Bataviawerf in Lelystad ontmoet ze Abdel. Ze houden contact. En als Abdel van zijn opa een brief van Michiel de Ruyter erft belanden ze in spannende situaties.

Het boek bevat aparte hoofdstukjes met informatie over De Ruyter over de periode 1651-1677. Deze informatie staat afwisselend tussen de Anna-en-Abdel-hoofdstukken zonder dat er sprake is van een duidelijke verbinding.

- **Been, Johan H., *Paddeltje. De scheepsjongen van Michiel de Ruyter*.** Alkmaar: Kluitman, 2008 (47e druk) (hertaald door John van Foreest).

Tijdens één van de reizen van Michiel de Ruyter naar Noord-Afrika raakt zijn scheepsjongen Paddeltje in handen van zeerovers. Michiel wil ervoor zorgen dat zijn scheepsjongen weer vrijkomt, maar hoe...?

- **Brosens, John, *Koers pal noord. De avontuurlijke reis van de jonge Michiel de Ruyter.*** Baarn: De Fontein, 2006:

In de Golf van Biskaje wordt tijdens één van de reizen als matroos op een koopvaarder / kaapvaarder De Ruyters schip in 1623 door Spanjaarden overmeesterd. Hij weet met twee matrozen te ontkomen en reist te voet door Frankrijk terug naar Vlissingen. In *Koel pal noord* vertelt John Brosens over deze avontuurlijke tocht, die hij deels overdeed als voorbereiding op zijn boek.

- **Dam, A. van en A. de Wolf, *Lang geleden... De geschiedenis van Nederland in vijftig voorleesverhalen.*** Houten: Van Holkema & Warendorf, 2007. (*)

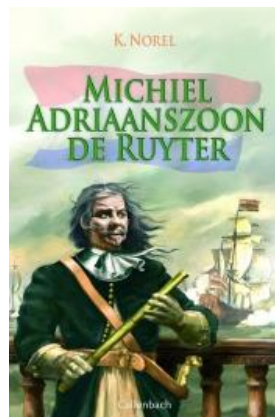
Een voorleesverhaal over Michiel de Ruyter met informatie over zijn jeugd en zijn carrière als zeeman en vlootvoogd. Het verhaal begint met *Lang geleden werd in Vlissingen een kind geboren* en eindigt met het jaartal 1672. De Duitse aanvallers van de Republiek in 1672 Munster en Keulen zijn in het verhaal *Duitsland: Er waren drie landen die ons land wilden bezetten; Duitsland, Frankrijk en Engeland*.

- **Natter, B., *Het stormachtige leven van De Spiegel***. Amsterdam: Thomas Rap, 2006

Op *De Spiegel* maakte De Ruyter een geheime reis, zijn langste. Van deze reis van 08-05-1664 tot en met 06-08-1665 bleef een reisjournaal bewaard. Dit reisjournaal is het uitgangspunt voor *Het stormachtige leven van De Spiegel*. In dit boek is het schip de ik-persoon. Het schip vertelt uitgebreid over de gang van zaken aan boord.

- **Norel, K., *Michiel Adriaanszoon de Ruyter. Bestevaer***. Kampen: Callenbach, 2006.

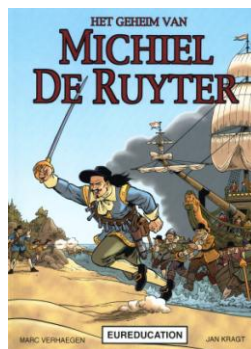
In dit boek staat de tijd, dat De Ruyter actief was als bevelvoerder op de Nederlandse vloot centraal: van zijn eerste reis in 1652 tot en met zijn dood in de Middellandse Zee in 1676. In 1652 heeft hij net besloten om aan de vaste wal te gaan wonen en werken. Maar de Vlissingse reder Lampsens weet hem ervan te overtuigen dat de Republiek hem nodig heeft: het is oorlog. Uitvoerig worden alle oorlogen en de rol die De Ruyter hierin speelde (heel plastisch) beschreven. De Ruyters verhouding met Maerten Harperszoon Tromp, Witte de With en Cornelis Tromp en zijn verhouding met de bemanning van de schepen komen goed uit de verf. Evenals de manier waarop hij in de zeegevechten leiding gaf. Zijn leven vòòr 1652 komt kort aan de orde via flashbacks.

- **Tempelman-Venselaar, Dorothé, *Helden van de Honte***. Vlissingen: Den Boer | de Ruiter, 2007.

Pieter, een jonge schaapherder op Zuid-Beveland, droomt ervan zeeman te worden. Hij is in 1689 op familiebezoek in Vlissingen en ziet daar de ondergang van het schip *De Walcheren* van Cornelis Evertsen. Hoewel het verhaal speelt na de dood van De Ruyter komt deze toch aan bod: van pagina 23 tot en met 38 vertelt een oude zeeman Pieter over hoe het was om te varen onder Michiel de Ruyter vanaf 1666 tot aan diens dood in 1676. In dat verhaal wordt het Engelse vlaggenschip *The Royal Charles* veroverd tijdens de Vierdaagse Zeeslag in 1666, maar in werkelijkheid gebeurde dat tijdens de tocht naar Chatham in 1667.

- **Verhaegen, M. en J. Kragt, *Het geheim van Michiel de Ruyter*.** Z.pl.: EurEducation, z.j. (2007).

Het levensverhaal van Michiel de Ruyter in stripvorm, helaas ontsierd door enige onnodige onjuistheden (gevangennamen in de Middellandse Zee in plaats van in de Golf van Biskaje, ontmoeting met jeugdkennis Jan Compagnie in de Middellandse Zee in plaats van aan de Goudkust...).

2 Canoninformatie

2.1 Website

- <http://entoen.nu/michielderuyter>

2.2 Canonboeken

In volgorde van verschijnen:

- **Toorn-Schutte, J. van der (2007), *Retour NL. De canon van de Nederlandse geschiedenis in vijftig verhalen*.** Amsterdam: Boom, hoofdstuk 20 *Zeehelden*, blz. 61-62. Korte schets van Michiel de Ruyters leven met extra aandacht voor het bevrijden van de Hongaarse predikanten. Met afbeelding van het standbeeld in Vlissingen. Tevens in dit hoofdstuk een korte levensschets van Maerten Harpersz. Tromp.

- **Hellinga, G.G. (2007, tweede druk), *Geschiedenis van Nederland. De canon van ons vaderlands verleden*.** Zutphen: Walburg Pers, blz. 82-86.
Een wat uitgebreidere schets van het leven van Michiel de Ruyter, rijk geïllustreerd portret van Michiel, afbeeldingen van zeeoorlogen, de Franse ridderorde van St. Michel en een model van het schip de *Hollandia*.
- **Koops, Th., J.W. Bultje en H. Frijters (2008), *De canon. Wat elke Nederlander moet weten*.** Antwerpen / Apeldoorn: Garant, blz. 129-133.
Eveneens een wat uitgebreidere schets van het leven van Michiel de Ruyter. Als bijzondere illustraties: de roukaart en de roustoet bij zijn begrafenis op de Dam in Amsterdam.
- **Horst, H. van der (2008), *Een bijzonder land. Het grote verhaal van de vaderlandse geschiedenis*.** Amsterdam: Bert Bakker, blz. 240-253. (*)
Verreweg het beste verhaal over het canonvenster *Michiel de Ruyter* in deze rij canonboeken.
- **Meder, T., R. A. Koman en G. Rooijackers (2008), *Canon met de kleine c. 50 verhalen en liederen bij de canon van Nederland*.** Bedum / Amsterdam: Profiel / DOC Volksverhaal Meertens Instituut: 20 *Van bierdragerszoon tot nationale held*.
Aandacht voor het 19de eeuwse lied over Michiel *In een blauwgeruite kiel*. Daarnaast kritische kanttekeningen bij verhalen over Michiels jeugd en over zijn rol bij e tocht naar Chatham. Afbeelding van een eencentsprent over Michiels leven uit ongeveer 1880.
- ***De Bosatlas van de geschiedenis* (2008).** Groningen: Noordhoff.
Op blz. 23 een kaart van de reis die De Ruyter maakte in 1664-1665 naar Afrika en Amerika. Daaronder een kaart van de Eerste Engelse Oorlog (1652-1654) en een kaart van de Vierdaagse Zeeslag in 1666. Op blz. 24 een kaart van het Rampjaar 1672.

3 Over (en van) Michiel de Ruyter

- **Boven, G., *Zeehelden in beeld. Nederlands trots op zee*.** Zaltbommel: Aprilis, 2010. (*)
In dit overzichtswerk over hoe zeehelden uitgebeeld zijn op schilderijen, gravures en in geschiedenis-, school- en kinderboeken veel aandacht voor uitbeelding van Michiel de Ruyter en voor de tekeningen die Isings maakte voor jeugdboeken over De Ruyter.
- **Brandt, G., *Het leven en bedrijf van Michiel de Ruyter*, 1687.**
De eerste biografie over Michiel de Ruyter. Dit boek is daarna tot in onze eeuw in allerlei vormen – o.m. als facsimile – herdrukt.
Vibeke Roeper en Remmelt Daalder verzorgden een hertaalde keuze uit het werk:
Brandt, G., *Het leven en bedrijf van Michiel de Ruyter*. Athenaeum, Polak & Van Gennep, 2007, gekozen, hertaald en ingeleid door Vibeke Roeper en Remmelt Daalder. (*)
- **Deursen, A. Th. van Deursen, J.R. Bruijn en J.E. Korteweg, *De Admiraal. De wereld van Michiel Adriaenszoon de Ruyter*.** Franeker: Van Wijnen, 2007 [Nationale Herdenkingsuitgave voor het Michiel de Ruyter-jaar 2007]. (*)
A. Th. van Deursen schreef een korte levensbeschrijving *Held van Nederland*, J.R. Bruyn beschrijft Nederland als een maritiem land in de 17de eeuw *Nederland Waterland*. Van Deursen schetst de aandacht voor De Ruyter tot op heden *Samen Nederland*. Bij alle drie hoofdstukken verzorgde J.E. Korteweg een beeldverhaal. Met bibliografie en index.
- ***Gids Bataviawerf*.** Lelystad: Bataviawerf, z.j.
Beschrijving van de werf met aandacht voor de herbouw van De Ruyters vlaggenschip de *Zeven Provinciën*.
- **Kikkert, J.G., *Michiel Adriaensz. De Ruyter*.** Soesterberg: Aspekt, 2007. (*)
Een handzame, beknopte biografie: De Ruyters leven in twaalf hoofdstukken met noten, register en literatuuropgave.
- **Kloek, E., *Verzameld verleden. Veertig gedenkwaardige momenten en figuren uit de vaderlandse geschiedenis*.** Hilversum: Verloren, 2004. Hierin:
Ham, G. van der, *De tocht naar Chatham (1667)*, blz. 96-97.

Van der Ham beschrijft de voorgeschiedenis en de uitvoering van de tocht en maakt duidelijk dat de tocht een initiatief was van Johan de Witt. Door ziekte was De Ruyter niet echt betrokken, maar hij kreeg later wel alle eer. Afbeeldingen van de spiegel van de *Royal Charles* en van de Gouden Beker die De Ruyter van de Staten van Holland kreeg (beide: Rijksmuseum).

- **Koelmans, L., *Michiel de Ruyter in eigen woorden*. Franeker: Van Wijnen (2007).** Thematisch geordende passages uit brieven en journaals van Michiel de Ruyter in de oorspronkelijke taal.
- **Pos, G.J. (red.), *De grootste Nederlander. De geschiedenis van Nederland aan de hand van meer dan 150 biografieën***. Amsterdam: Van Gennep, 2004, blz. 86-90:
G.J. Pos: *Michiel de Ruyter (1607-1676)*
Beknopte levensschets van De Ruyter met op blz. 91 ook kort aandacht voor Maerten Tromp (1598-1653) en Cornelisz Witte de With (1599-1658).
- **Prak, M. (red.), *Plaatsen van herinnering. Nederland in de zeventiende en achttiende eeuw***. Amsterdam: Bert Bakker, 2006. Hierin:
Bruijn, J.R., *Amsterdam: spiegel van de Royal Charles. De tocht naar Chatham 1667*, blz. 332 – 343. Korte beschrijving van de tocht resulterend in de *Royal Charles* als buit. De spiegel van het schip wordt bewaard in het Amsterdamse Rijksmuseum.
- **Prud'homme van Reine, R., *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter***. Amsterdam / Antwerpen: De Arbeiderspers, 2007 (6). (*)
Meest uitgebreide, hedendaagse levensbeschrijving met noten, bronnen en register.
- **Prud'homme van Reine, R., *Zeehelden***. Amsterdam / Antwerpen: De Arbeiderspers, 2005 (*).
Over de oorlogsvloot in de 17^e eeuw en over de zeehelden. Met een top-40 van Nederlandse zeehelden in de zeventiende eeuw, gebaseerd op het aantal portretten in de 17^e en 18^e eeuw, met op nr. 1 met 45 prenten Michiel de Ruyter.
- **Schokkenbroek, J. en J. ter Brugge, *Kapers & Piraten. Schurken of helden?*** Zutphen: Walburg Pers (2010). Hierin A. P. van Vliet over Duinkerkeze zeerovers (blz. 29-40) en M. van Gelder over Barbarijse zeerovers (blz. 40-55).
- **Staller, J. en G. Boven, *De Admiraal***. Zaltbommel: Aprilis, 2007.
Een handgeschreven, zeer gedetailleerd levensverhaal van Michiel met fraaie tekeningen erbij. Het verhaal begint met Michiel, in 1676 in de Middellandse Zee gewond geraakt. Op zijn ziekbed overziet hij als het ware zijn hele leven. Op twee punten gaan de makers in de fout: Als Michiel gewond raakt in 1676 laat hij zijn secretaris Johan de Witt een brief schrijven, maar die is dan al vier jaar dood. En later in het verhaal varen er Barbarijse zeerovers bij de Antillen. Zou kunnen, maar ligt niet zo voor de hand. Hun werkterrein was de Middellandse Zee.
- **Vliet, A.P. van, *'Een vriendelijke groetenisse'. Brieven van het thuisfront aan de vloot van De Ruyter (1664-1665)***. Franeker / Den Haag: Van Wijnen / Nederlands Instituut voor Militaire Geschiedenis (NIMH), 2007.
Brieven gericht aan de opvarenden tijdens de reis van De Ruyter naar Afrika en Amerika in 1664-1665 aan de vooravond van de Tweede Engelse Oorlog.
- **Zee, A. van en A. Klein, *De 7 Provinciën, reconstructie van een oorlogsschip uit de 17de eeuw***. Lelystad: Bataviawerf, 2004 (cahier 1) en 2006 (cahier 2).

4 De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in de 17de eeuw

- **Kooij, C. van der en M. de Groot-Reuvekamp, *Geschiedenis & Samenleving***. Groningen: Noordhoff, 2009.

Hoofdstuk 7 is gewijd aan de *Tijd van Regenten en Vorsten* met in paragraaf 7.1.3 aandacht voor de Engelse oorlogen en Michiel de Ruyter.

- **Wilschut, A., *De Tijd van Regenten en Vorsten 1600-1700*.** Zwolle, Waanders, 2007. De tweede helft van de 17de eeuw komt aan de orde vanaf blz. 35 tot en met blz. 50 met Johan de Witt, de Engelse oorlogen en het Rampjaar met op de blz. 44-45 een levensschets van De Ruyter (portret, afbeelding van een zeeslag en van de gouden Chathambeker).

5 Michiel de Ruyter in geschiedenisboeken

Niet in alle geschiedenismethoden komt Michiel de Ruyter voor. Zo ontbreekt zijn naam in de methoden *Bij de tijd* en *Speurtocht*. In de meeste methoden - *Een zee van tijd*, *Wijzer door de tijd en Tijdstip* – komt de Gouden Eeuw met de oorlogen tegen Engeland en de rol van De Ruyter in groep 7 aan de orde. In de methoden *Brandaan* en *De Trek* is Gouden Eeuw onderdeel van het programma voor groep 8 met ook daar de zeeoorlogen en De Ruyter. In het project De Gouden Eeuw van de methode *Alles in 1* wordt aandacht besteed aan de strijd die de Republiek moest voeren in een verhaal voor week 3 van de uitvoering van het project.

6 Lespakket

In het Nationale Herdenkingsjaar 2007 verscheen bij de SLO de map *De Educatieve Kajuit. Scholenproject 400 jaar Michiel de Ruyter*. In deze map allerlei informatie over Michiel de Ruyter in het algemeen en ook in het onderwijs, met een voorbeeld van een verhalend ontwerp over Michiel de Ruyter onder de titel *Een reis van vroeger* samengesteld door Jan Greven.

7 Afbeeldingen en videoclips

Op de website entoen.nu zijn enige afbeeldingen opgenomen: een portret, het hoofd van Michiel, de Chathambeker en een bankbiljet met een afbeelding van De Ruyter.

Verder op deze site een canonclip voor groep 5-6 (3 minuten) en een canonclip voor groep 7-8 (met de nadruk op Chatham) (4 minuten).

Verder twee schooltv-beeldbank clips, die goed passen in een lesopzet. In beide vertelt een oud zeeman op krukken over zijn tijd met De Ruyter: eerst over het voeren van zeeoorlogen en het linievaren en later over de dood van De Ruyter in de Middellandse Zee. Beide: ongeveer 3 minuten.

8 Websites

8.1 Over De Ruyter - algemeen:

- www.deruyter.org
- www.geschiedenis24.nl – zoekterm: De Ruyter
- www.geschiedeniszeeland.nl – Canon van Zeeland – nr. 27

8.2 Over De Ruyter: educatief

- www.entoen.nu – Michiel de Ruyter
- michielderuyter.yurls.net – N.B. een groot aantal links werken anno 2011 niet meer.
- www.deruyter.nu
- www.slo.nl – zoekterm: De Ruyter
- www.schooltv.nl/vroegerenzo - zoekterm: De Ruyter
- www.ckplus.nl/ruyter
- www.schoolbieb.nl – zoekwoord De Ruyter
- www.surfspin.nl – zoekwoord: De Ruyter

8.3 De Ruyter in museumcollecties

- www.rijksmuseum.nl – zoekterm De Ruyter
- www.scheepvaartmuseum.nl (oude site) – zoekterm: De Ruyter
- www.marinemuseum.nl – zoekterm De Ruyter
- www.maritiemmuseum.nl – Rotterdam: zoekterm: de Ruyter
- www.muzeem.nl
- www.bataviawerd.nl

9 Sporen van Michiel

9.1 Vlissingen

- Boulevardnaam,
- Standbeeld Michiel de Ruyter,
- Instituten met de naam De Ruyter,
- St.Jacobskerk met toren,
- Huis *De gecroonde liefde* in de Nieuwstraat,
- Huis van Lampsens (nu onderdeel van Muzeum),
- Museum Muzeum.

9.2 Amsterdam

- Woonhuis Prins Hendrikkade,
- Praalgraf in de Nieuwe Kerk.

9.3 Lelystad

- Herbouw *de Zeven Provinciën* met boegbeeld en spiegel,
- Houten beeld van De Ruyter,
- Maquette van de scheepwerf in Rotterdam, waar *de Zeven Provinciën* gebouwd is.

9.4 Voorwerpen in musea

- Muzeum – Vlissingen,
- Scheepvaartmuseum – Amsterdam (tijdelijk gesloten: zie www.sheepvaartmuseum.nl),
- Rijksmuseum – Amsterdam (tijdelijk gesloten: zie www.rijksmuseum.nl),
- Marinemuseum – Den Helder.

9.5 Straatnamen

In veel steden is er een straatnaam genoemd naar Michiel de Ruyter